

Westfaliska freden blev första försöket till kollektiv säkerhet i och med att signatär-makterna garanterade freden och i princip var skyldiga att ingripa när någon bröt fredsvillkoren.

Geijer om freden

DET NORRA TYSKLAND LÄG, efter Brandenburgs och Saxens neutralitet, värlöst. Kriget hvälfde sig allt mer åter till det södra. Men landet var lika öfverallt soldatens rof, han måtte kalla sig vän eller fiende, och det olyckliga folket flydde i förtviflan hoptals till sina förtryckares läger. Den 31 mars 1648 skriver General Grousfeld till Kurföresten Maximilian af Bayers, som utfärdar skärpta förordningar emot plundring och röfvande: Att vid bägge arméerna (den Kejsersliga och den Bayerska) säkerligen funnos öfver 180,000 män, kvinnor och barn, som alla måste lefva, så väl som soldaterna: man utdelar proviant för 40,000 man, för 24 timmar i sänder: huru nu de öfriga 140,000 personerna skola lefva, om de ej få söka sig ett stycke bröd, går öfver Generalens förstånd: det finns ej en enda ort, der soldaterna, om de ha penningar, kunna få köpa något: han säger det ej för att approbera exorbitantier, utan allenast till underrättelse, att ej allt sker af öfverdåd, utan mycket av luttur hunger.

ARMÉERNA HADE HAFT sina egne fullmäktige vid fredscongressen. Deras satisfaction blef det sista som afgjordes, och nedsattes från vida högre fordringar slutligen till fem millioner Riksdaler, hvaraf 18 Tunnor Guld (1,800,000 R:dr) skulle betalas straxt, 12 Tunnor Guld (1,200,000 R:dr) genom assignationer, och på de öfriga 2 millioner utfärdas försäkring. Af de första betalningarna erhöll hvarje ryttare 40 R:dr, de inhemske tre månaders aflönning, och befälet större och mindre summor, med tillsägelse att lika mycket skulle följa ett eller två år efter afdankningen, så snart de 2 millionerna inflöto. Detta synes aldrig hafva skett; ty dels qvitterades på dessa två millioner det så kallade Tyska skuldregistret, dels beviljades eftergifter; och i allmänhet instruerades Commissarierna, att i detta afseende, ej drifva saken på spetsen, helst Frankrikes inre oroligheter kanske skulle förmå kejsaren till ett nytt krig.

FREDEN, OM ÄN EFTERBLANGTAD, är ofta, så väl som kriget, vid sitt inträde en tidpunkt af förlägenhet. Det är som ett hastigt ombyte av lefnadsätt. De länge utåt rigtade krafterna kasta sig på kroppen tillbaka. Kommer härtill, att människorna i allmänhet äro undergifna nödvändigheten, som i kriget är känbar nog, men sällan veta gräns för sina önskningar, då dessa få utrymme; så pröfvar en fred, ej mindre än kriget, en regerings styrka. I Sverige lemnade det stora krig, hvori fäderneslandet tagit den ärofullaste del, efter sig så djupa inre missförhållanden, att Christina slutade med ett öfverlemnade deras lösning åt en annan hand.

- Erik Gustaf Geijer
i Svenska folkets historia, del 3, 1836

maktbalansen

tzon. Efter Gustav II Adolfs död 1632 leddes kriget av Oxenstierna och riksrådet. Ur Theatrum Europaeum något halvsekel senare.



FOTO: JOHAN JEPSSON/KALIBR: KRIGSAMVET

Geörgy Rákóczi I kastade ånyo in Siebenbürgen i kriget, nu som bundsförvant till Lennart Torstensson i Mähren. Under 1643 och 1644 började fredsdelegationerna anlända till Münster och Osnabrück under pomp och ståt och i mars 1644 öppnades fredskongressen, allt under det att den franska och svenska krigföringen fortsatte i det utplundrade Tyskland. Den första tiden upptogs av oändliga diskussioner om ceremoniel, rang och placering. En central fråga var om kejsaren ensam skulle företräda riket eller om även de tyska furstarna skulle få delta. Kejsarmakten var så försvagad att Ferdinand III ej lyckades hävda kejsarens rätt. Redan före fredskongressen sprack rikets formella yttre sammanhållning genom att de olika furstarna och riksstäderna fick sända egna ombud.

Drömmen om universalmonarkin

Det slutgiltiga fredsfördraget innebar också slutet på de medeltida drömmarna om universalmonarkin i Europa och det feodalt hierarkiska systemet. I stället kom nationalstaterna att bilda det europeiska statssamfundet. Även inom det Tyskromerska riket blev det egentligen 234 suveräna statsbildningar (8 kurfurstendömen, 96 andra världsliga furstendömen, 69 andliga furstendömen och 61 fria riksstäder) som fick rätt att på egen hand börja krig, sluta fred och ingå förbund, dock ej mot kejsaren och riket. Augsburgska religionsfreden bekräftades och utsträcktes till att även gälla kalvinister. Frankrike och Sverige liksom Brandenburg gjorde bety-

behålla Övre Pfalz och kurfurstevärdigheten medan vinterkungens son återfick Nedre Pfalz och en nyrättad åttonde kurfurstevärdighet. Nederländerna, som slutit fred med Spanien redan i januari 1648, och Schweiz lämnade för gott det Tyskromerska rikets gemenskap. Kriget mellan Frankrike och Spanien kom däremot att fortsätta ytterligare i elva år för att avslutas först med Pyrenéerfreden.

Den första fredskongressen

Westfaliska freden var den första stora europeiska fredskongressen och kom att följas av Utrecht 1712-13, Wien 1814-15 och Parisfrederna 1919-20. Den westfaliska fredskongressen kom att forma Europas säkerhetspolitiska system för lång tid framåt. Betecknande är att alla viktigare freder i Europa fram till revolutions- och napoleonkrigen stipulerade att "för övrigt bekräftades den westfaliska freden" - vilka ändringar och avsteg som än gjorts från densamma. Westfaliska fredsordningen innebar att man första gången strävade efter maktbalans mellan Europas stater. Det blev också första försöket till kollektiv säkerhet i och med att signatärmakterna garanterade freden och i princip var skyldiga att ingripa med sanktioner (på den tiden lika med krig) när någon bröt fredsvillkoren. Det blev också den formella orsaken till många krigiska ingripanden, som makter genomförde av statsegoistiska skäl under kommande konflikter.

FOTO: ANNA LITORIN/PRESSENS BILD



Avtalet. Westfaliska freden bekräftades vid alla